

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 131, Ağustos 2022, s. 272-282

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.63586>

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date

14.07.2022

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date

29.08.2022

Doç.Dr. Hasan YILMAZ

İnönü Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

hyilmaz@inonu.edu.tr

Orcid: 0000000192128084

Öğr. Gör. Özer ELKIRMIŞ

Kafkas Üniversitesi, SMYO, Tapu ve Kadastro Bölümü

oelkirmis@gmail.com

Orcid: 0000000251477031

LIBERAL DÜŞÜNCEDE SOSYAL DEVLET TARTIŞMALARI

Öz

Sanayi devrimi sonrasında çalışma koşullarının giderek kötüleşmesi ve özellikle de 1929 ekonomik buhranının meydana gelmesiyle birlikte artık ülkelerin müdahaleci bir yapı benimsemeleri kaçınılmaz olmuş ve ülkeler bu olumsuz koşulları ortadan kaldırmak için sosyal politikalar üretmeye başlamışlardır. Liberalizm savunucuları sosyal devlet uygulamalarına eleştirel yaklaşmaktadır. Eleştirel bakışa sahip olanlar, Sosyal Devlet uygulamalarının bireysel özgürlükleri kısıtladığını ve bireysel özgürlüklere zarar verdiğini düşünmektedir. Bu çalışma liberal görüş bağlamında sosyal devlet anlayışının müdahaleci yönünü tartışma noktasında önem arz etmektedir. Çalışmada ilk olarak sosyal devletin tanımı ve özellikleri, sosyal devletin gelişim süreci ve liberalizm kavramı ele alınmaktadır. Sosyal devletin liberal düşüncede bıraktığı etkiler, tartışmalar ve sorgulamalar ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sosyal Devlet, Liberalizm, Özgürlük

DEBATE OF SOCIAL STATE WITHIN THE LIBERAL VIEW

Abstract

After the industrial revolution, as working conditions gradually deteriorated, and especially with the economic depression of 1929, it was inevitable that countries would adopt an interventionist structure and countries began to produce social policies to eliminate these negative conditions. Liberalism defenders are critical of welfare state practices. Those who have a critical view think that Social State practices restrict individual freedoms and harm individual freedoms. This study is important in terms of discussing the interventionist aspect of the social state understanding in the context of liberal view. In the study, firstly, the definition and characteristics of the welfare state, the development process of the welfare state and the concept of liberalism are discussed. The effects of the social state on liberal thought, discussions and inquiries are discussed.

Keywords: Social State, Liberalism, Freedom.

GİRİŞ

Sosyal Devlet, vatandaşların refah seviyelerini yükseltmek için politikalar uygulayan ve bu konuda müdahaleci yönü öne çıkan devlettir.

Sanayi devrimi sonrası bireylerin alım güçlerinin azalması, geçim şartlarının kötüleşmesi, iş gücünün ucuz hale gelmesi, işçilerin çalışma koşullarının ağırlaşması ve işçi haklarının giderek kötüleşmesi gibi sorunlar giderek artmıştır. Özellikle 1929 ekonomik buhranının ortaya çıkmasıyla birlikte dünya genelinde büyük bir çıkmaz yaşanmıştır. Devletler bu krizden kurtulmak için müdahaleci devlet rolünün gerekli olduğunu düşünerek ekonomilerinde önemli müdahaleler gerçekleştirmiştir.

Liberalizm, temel öznesi birey olan, devletin ekonomiye müdahalesini doğru karşılamayan, asli görevinin vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini güvence altına almak olduğunu savunan, sınırlı devlet anlayışını ifade etmektedir. Bu çalışmada sosyal devlet anlayışının tarihsel süreç içerisinde yaşadığı gelişim ve beraberinde getirdiği tartışmalar liberal öğretinin bağlamında ele alınmıştır. Sosyal devlet politikalarının, liberal öğretinin temelini oluşturan, bireysel özgürlükler ve piyasa ekonomisi anlayışına olan müdahalesi ele alınmaktadır. Bu bağlamda liberal öğretilerde yer alan ana akımların sosyal devlet politikalarında oluşturduğu tartışmalar üzerinde durulmaktadır.

SOSYAL DEVLET KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde sosyal devlet kavramı ve özellikleri açıklanarak sosyal devlet anlayışının tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilecektir.

Sosyal Devlet Kavramı

Sosyal devlet veya refah devleti anlayışının literatürde birçok tanımı bulunmaktadır. Bir tanımlamaya göre; sosyal devlette bulunan “sosyal” ibaresinden yola çıkarak sosyal devleti tanımlamaya çalışmakta iken; bir diğerinde ise, sosyal devleti “refah” kavramını temel alarak tanımlamaya çalışmaktadır. Sosyal devleti tanımlama hususunda en isabetli yöntem, sosyal devletin temel niteliklerinden ya da amaçlarından yola çıkılarak yapılan tanımlamalardır

(Gümüş, 2010: 121).

Sosyal devlet, halkın istek ve talepleri dikkate alınarak adil bir şekilde refahın halka yayılmasıdır (Yüksel, 2007: 281). Sosyal devlet, bireysel refahın artırılması için devletin bireylere mesleki tatminlerini sağlayacak kadar ücret, sağlık ve emeklilik hakkını sağlayabilmesidir (Barr, 2012:7). Sosyal devlet, toplumsal refahın artırılması için devletin tüm alanlarda öncü ve müdahaleci bir şekilde davrandığı ve kamu hizmetlerinde kamu yararı düşüncesinin etkin olarak uygulandığı yöntemlerin tümüdür (Özel ve Eren, 2008: 79). Sosyal devlet, insan onuruna yaraşır bir şekilde asgari yaşam standartlarını yerine getirerek milli geliri adil bir şekilde dağıtmak ve devletin sosyal adaleti gerçekleştirebilmesi için ekonomik ve sosyal hayata etkin bir şekilde müdahale ederek vatandaşlara sağladığı kişisel ve politik haklar yanında sosyal ve ekonomik haklar da sağlaması gereken bir anlayıştır (Gümüş, 2010: 188). Sosyal devlet, sermaye lehine çalışan ve elinde bulundurduğu müdahaleci araçları bu amaç için kullanan kapitalist bir devlettir (Belek, 2009:302). Erbaş (2005: 32) ise sosyal devleti, asgari bir yaşam düzeyi sağlayan, gelir eşitsizliklerini gidermeyi amaçlayan devlet olarak tanımlamaktadır.

Sosyal devlet kimi zaman zaruri hallerden veya zorunluluklardan doğmaktadır. Sosyo-ekonomik koşulların ortaya çıkardığı zorluklardan dolayı, vatandaşlar temel hak ve özgürlüklerini kolay bir şekilde kullanamaz hale gelebilmektedir. Böyle bir durumda sosyal devlet ilkelerine gereksinim duyulmakta ve devlet müdahalesi özgürlüklerin güvencesi konumuna gelmektedir (Göze, 1980: 165-166).

Sosyal Devletin Temel Özellikleri

Sosyal devlet, piyasanın işleyiş yapısını değiştiren, gerektiğinde sosyal ve ekonomik hayata müdahale eden bir devlet modelidir. Sosyal devlet, vatandaşları sosyal ve ekonomik haklarla destekleyerek vatandaşların yaşam seviyelerini belli bir standartın altına düşürmeden yaşayabilmelerini sağlayan bir temel üzerine kurulmuştur. Vatandaşların refah seviyesinin arttırmak için oluşturulan programlardan faydalanma hakkı, sosyal devlet ilkeleri açısından temel bir vatandaşlık hakkı olarak kabul edilmektedir. Sosyal devlet, toplumdaki tüm bireylerin toplumsal birlik, dayanışma ve özgürlüklerinin artırılması ile toplumsal adalet ve eşitliğin sağlanmasıyla bağlantılı olan düşünce yapısıyla benimsenmiştir (Sallan Gül, 2004: 147-148).

İlk olarak 1941 yılında Archbishop Temple tarafından kullanıldığı bilinen sosyal devletin bazı temel özellikleri söz konusudur. Bunlar:

- Sosyal devlet, müdahaleci bir devlet anlayışına sahiptir.
- Sosyal devlet, düzenleyici bir devlet anlayışına sahiptir.
- Sosyal devlet, yeniden dağıtıcı bir devlet anlayışına sahiptir.
- Sosyal devlet, girişimci bir devlet anlayışına sahiptir.
- Sosyal devlet, bireylere sağladığı hak ve özgürlükler açısından pozitif bir devlet anlayışına sahiptir (Aktan, 1995: 73-74).

Sosyal devlet anlayışındaki en temel amaçlardan biri, genel olarak vergi, para, gelir, ticaret ve istihdam politika araçları ile piyasa ekonomisinde meydana gelen başarısızlıkları ve yetersizlikleri ortadan kaldırmaktır. (Yay, 2015: 148; Özdemir, 2007: 33).

Genel olarak bireyler yasa önünde eşit durumdadır ve fakat bireyler arasındaki sosyal ve

ekonomik durumu eşit hale getirmek, onlara fırsat eşitliği sağlayabilmek çoğu zaman mümkün olamamaktadır. İşte sosyal devletteki en temel amaçlardan biri de bireylere bu fırsat eşitliğini sağlamak ve yasalar önündeki eşitliklerini daha etkin bir hale getirmektir (Göze, 1995: 117).

Sosyal devlete ilişkin uygulamalar ülkeden ülkeye sosyal, politik ekonomik ve kültürel koşullara göre bazı farklılıklar göstermekte ve bundan dolayı farklı birçok sosyal devlet uygulaması karşımıza çıkmaktadır (Yay, 2015: 150).

Sosyal Devletin Tarihsel Gelişimi

İlk çağlarda Eski Yunan ve Roma devletlerine ait sosyal bir yapısı ve sosyal adaleti sağlamaya yönelik herhangi bir politika söz konusu değildir. Ancak Ortaçağ döneminde, sosyal devlete ait ilk belirtiler ortaya çıkmaya başlamıştır (Şenel, 1995: 207-208).

Ortaçağ sonrası dönemde özellikle 18. Yüzyılda sanayi devriminin ortaya çıkmasıyla birlikte üretim kapasitesinin artışı ve iş bölümünün ortaya çıkması gibi çalışma ilişkilerinde farklılaşmalar söz konusu olmuş, sanayi üretiminde yaygınlaşan iş bölümüyle birlikte düşük ücretler artarak emek değersizleşmiştir ve bu da devamında işçi sınıfının zor koşullarda çalışmasını ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde irade serbestisiyle yapılan iş sözleşmeleri liberal bir düzende yapılıyor gibi görünse bile tek sermayesi emeği olan çalışanların kaderi sermayenin insafına mahkûm edilebilmektedir. Çok sayıda çalışanın zorlu çalışma koşulları gibi olumsuzluklar, sosyal ve ekonomik bağlamda önemli değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda işçi sınıfı yaşadıkları bu olumsuzluklara tepki vererek önemli mücadeleler sergilemeye başlamıştır. 1848 işçi Devrimi, bu mücadelelerinin en önemli göstergesi olarak görülmektedir (Talas, 1990: 86). 1848 yılında meydana gelen işçi devrimi sonrasında devletlerin sosyal ve ekonomik hayata müdahalesi önemli bir gösterge olmuş ve devletlere bu bağlamda önemli görevler yüklemiştir.

Sosyal devletin ortaya çıkmasında işçi sınıfı tarafından verilen mücadelenin öneminin yanında; Marksist ve sosyalist düşüncelerin burjuvazi önderliğinde bulunan liberal değerler karşısında yayılma eğilimi göstermesi ve 1929 yılında dünyanın tamamında meydana gelen ekonomik buhran ile birlikte dünya savaşlarının neden olduğu yıkımlar da önemli roller üstlenmişlerdir (Gümüş, 2010: 120). Ayrıca ortaya çıkan bu problemlere karşı başta Keynes ve Beveridge gibi önemli düşünürler olmak üzere birçok düşünür tarafından üretilen çözüm önerileri sosyal devletin ortaya çıkmasında önemli bir katkı olarak görülmektedir. I. Dünya Savaşı yaşandıktan sonra ülkelerin büyük çoğunluğunun anayasalarında sosyal devletle ilgili düzenlemeler artmış ve özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ulusal ve uluslararası düzeyde daha sistematik ve kapsamlı düzenlemeler ortaya çıkmaya başlamıştır (Sallan Gül, 2004:144-145). 1945-1975 yılları arasındaki dönem ise sosyal devletin altın çağı olarak görülmektedir. Bu dönemde yaşam standartlarını arttırıcı uygulamalar ağırlık kazanarak sosyal devlete ait fonksiyonlar ile kurumlar da gelişim göstermeye başlamıştır. (Durdu, 2009: 42)

Sosyal devlet, çok uzun ve zorlu süreçlerden geçerek özellikle Keynesyen modelin sorgulanmaya başlaması ile artış göstermiş ve II. Dünya Savaşı sonrasında özellikle de sanayileşmiş ülkelerde işveren, işçi ve devlet arasında sağlanan uzlaşmaya dayalı olarak ortaya çıkmıştır(Gümüş, 2010: 120; Yaşa, 2018: 151).

Türkiye’de ise sosyal devlet anlayışının benimsenmesinde, batı devletleri ile karşılaştırıldığında, gecikmeler yaşandığı söylenebilir. Türkiye’de özellikle Cumhuriyet öncesi dönemde gerçekleştirilen sosyal politikalar muhtaç kimselere yardım eden vakıf ve cemaatler ile

Ahilik teşkilatıyla birlikte ortaya çıkan mesleki birliklerin tarafından gerçekleştirilen yardımlaşma kültürünün bir çabası olarak gerçekleşmiştir (Şişman, 2017:3-4). Türkiye’de 1923-1960 dönemine ait sosyal devlet anlayışında hafta sonu tatili, kadın ve çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi bazı önemli düzenlemeler söz konusu olmuş ancak gerçek anlamda sosyal devlet anlayışı 1960 dönemi sonrasında gerçekleşmiştir. Sosyal devlet anlayışı 1961 anayasası ile birlikte anayasal bir ilke olarak hukuk sistemimizde yerini almıştır. 1961 anayasası sosyal güvenliğin bir hak olarak güvence altına alındığı ilk anayasamız olmuştur. 1982 anayasası da 1961 anayasasına benzer şekil de vatandaşlara bazı önemli sosyal ve ekonomik haklar sağlamıştır (Karaca ve Çam, 2019: 76-77).

LİBERALİZM: TANIM VE UNSURLARI

Liberalizm, İngilizce’de özgürlük, serbestlik anlamına gelen “Liberty” kelimesinden, Fransızca’da ise boş, serbest anlamına gelen “Libre” kelimesinden türetilmiş bir kavramdır (Aktan, 1994: 13).

Felsefi kökenleri Locke, Hume, Smith, Mill, Bentham, Spencer, Constant gibi önemli düşünürlerin görüşleriyle şekillenen Liberalizm, 17. Yüzyılda temelleri atılan siyasal bir düzendir. Liberalizmin öncüsü olarak kabul edilen John Locke, devletlerin özgürlüklerini güvence altına alan, meşruiyetini toplum sözleşmesinde arayan, bireyselleşmeye dayanan düşünceleriyle liberalizme önemli katkı sağlamıştır. David Hume, aklın bireysel faydayı amaçladığı, en adil düzenin kendiliğinden oluşan düzen olduğu, devletlerin kesinlikle bu düzene müdahale etmemesi gerektiğini ve insan doğasında faydacılık ve özgürlük olduğunu savunmuştur. Adam Smith’in insanların kendi çıkarları peşinde koşmasının toplum çıkarlarını arttırdığı, en özgür düzenin doğal düzeni olduğu, devletlerin güvenlik dışında hiçbir görevlerinin olmaması gerektiği görüşleri; Jeremy Bentham’ın bireysel çıkarları arttırmak devletlerin en temel amacı olması gerektiğini, özgürlüğün olmadığı yerde fayda, faydanın olmadığı yerde ekonomik özgürlük, ekonomik özgürlüğün olmadığı yerde mülkiyet ve tüm bunlar olmadan da mutluluğun olmayacağı düşünceleri ve J.Stuart Mill’in devleti ve ahlaki, hazzın belirlediğini, elde edilecek en büyük hazzın özgürlükle olacağını ve devletlerin de amacının bu hazzı maksimize etmek olduğunu söylemesi liberal düşüncenin gelişmesini sağlamıştır (Çetin, 2001: 219-220).

Herbert Spencer, en uygun olanın ayakta kalmasını sağladığı için sosyal ayıklanmayı ve “laissez faire”i, rasyonel bireyi savunarak liberalizme katkıda bulunmuştur. Benjamin Constant, ekonomide, dinde, basında, mülkiyette hemen hemen her şeyde azami özgürlüğü savunmuş ve liberalizm ile doğrudan katılımı birleştirmeye çalışmıştır. Alexis de Tocqueville’ de liberalizm ile demokrasiyi birbirleriyle iç içe olan kavramlar olarak göstermiş, tarihin amacının özgürlük ve eşitliği gerçekleştirmek olduğunu savunarak günümüzde liberalizme ait olan temel ilkelerinin belirginleşmesine katkıda bulunmuştur (Çetin, 2001: 219-220).

Tarihte yaşanan birçok olayın süzgecinden geçen liberalizm, sosyalist ve faşist siyasal akımlarla yaşamış olduğu mücadeleler sonrasında dünyada yaygın bir siyasal sistem olma özelliği elde etmiş ve günümüzde ise güçlü bir siyasal akım olarak varlığını devam ettirmektedir.

Liberalizmin Temel Unsurları

Bireycilik, özgürlük, piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet ilkeleri liberalizmin temel unsurları olarak kabul edilen ilkelere dir. Bireycilik ve özgürlük unsurları liberalizmin öne çıkan

ilkelerindedir. Piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet ilkeleri ise bireycilik ve özgürlük unsurlarının bir gereği olarak yer almaktadır. Liberalizmin temel ilkeleri olan bu unsurlar arasında mantıksal bir bağ söz konusudur.

Bireycilik

Temel ögesinde bireyi bulunduran liberalizm, bireyi sosyal, iktisadi ve siyasal düzenin temel taşı olarak kabul eder. Bireycilik; bireyi herhangi bir otorite tarafından kısıtlanmayan, özgür bir şekilde yaşam tarzını, amaç ve hedeflerini kendi belirleyen akılcı ve rasyonel bir varlık olarak kabul etmektedir. Liberalizm, metodolojik ve ontolojik olarak bireyci yaklaşıma dayanmaktadır. Metodolojik bireyciliğe göre toplum bireylerden oluşur ve toplumsal yapıları yalnızca onların davranışlarından hareketle açıklanabilir. Ontolojik bireyciliğe göre ise bireyin varlığı; sınıf, toplum, halk gibi kolektif bütünlere oranla daha gerçektir ve birey bu kolektif bütünlere amaç ve hedefleri için feda edilmemelidir (Tayyar & Çetin, 2013: 112).

Özetle bireycilik, bireyin kendi yetileriyle tüm alanlarda serbest bir şekilde hareket etme kabiliyetine olan inançtır. Birey ekonomik olarak kendi menfaatlerine göre yol izleyen bir “homo economicus”, doğru ve gerçek nedir bunu arayan ve bulduktan sonra ayırt eden bir “rasyonel insan”, siyasal, sosyal eylemlerini kendi çıkarlarına göre hizmet ettiren ‘faydacı insan’dır (Çetin, 2001: 222).

Özgürlük

Liberalizm için özgürlük en önemli temel ilkelerden biridir ve liberalizmde bireyin özgürlüğü olmazsa olmaz şarttır. Liberalizm negatif bir özgürlük anlayışına sahiptir. Negatif özgürlükte birey dışardan gelebilecek herhangi bir zorlama altında kalmadan davranabilmelidir. Bireyin eylemlerine karşı müdahale olmadığı oranda bireyin özgürlüğü söz konusudur. Bireylerin dış müdahaleler olmadan özgürce davranabildikleri alanlar ne kadar geniş olursa bireylerde o kadar özgürlerdir. Bahsedilen bu özgürlük “bir şeyden özgürlüktür”, “bir şeye özgürlük” değildir. Özgürlükte temel nokta bireye herhangi bir şey sağlamak değil onu baskı ve zorlamalara maruz bırakmamaktır (Yayla, 1992: 149)

Piyasa Ekonomisi

Piyasa ekonomisi, liberalizmin ekonomik sistem modelidir. Piyasa ekonomisi, etkin rekabetin benimsendiği, temel amacı kâr olan, özel mülkiyet esasına dayanan ve devletin fiyat mekanizmasına müdahalesinin minimum düzeyde olmasını öngören ekonomik modeldir. Piyasa ekonomisi fiyat mekanizması yardımıyla, üreticilerin hangi malı ne kadar üreteceklerine; tüketicilerin de, hangi malı ne kadar tüketeceklerine karar vermelerine yardımcı olur. Böylece asıl amaçları çıkarlarını maksimize etmek olan üretici ve tüketiciler farkında olmadan toplumsal refahın artmasına hizmet etmektedirler (Tayyar & Çetin, 2013: 113).

Devletler piyasa ekonomisine müdahale etmeden piyasa güvenliğini sağlayarak onu korumalı ve düzgün bir şekilde işlemesine yardımcı olmalıdır. Piyasa sisteminde iki temel unsur söz konusudur. Bunlar, bırakınız yapsınlar “laissez faire” ve sistemin kendiliğinden işlediğini ifade eden “görünmez el” prensibi teorileridir (Çetin, 2001: 228).

Sınırlı Devlet

Liberalizmin siyasi ve ekonomik boyutu, devletin görev ve yetkilerinin daraltılarak sınırlı devlet ilkesine dayanmaktadır. Sınırlı devlet ilkesi; liberalizmde bireylerin özgürlüklerini tehlikeye sokacak en büyük ve en güçlü varlık olarak devlet görüldüğünden dolayı devletlerin

sadece adalet, güvenlik, savunma ve hukuk düzenini sağlama görevleri ile sınırlı tutulmasını ifade etmektedir. (Tayyar & Çetin, 2013: 113).

Liberalizme göre devletler müdahale ve baskıyla toplumsal düzeni sağlayamazlar. Bu nedenle devletler hakem görevi üstlenmelidir ve belirlenen kurallara riayet etmeyenleri cezalandırmalıdır. Bunun dışında devlet tarafından herhangi bir müdahaleye gerek yoktur (Freidman, 1988: 52).

LİBERAL AÇIDAN SOSYAL DEVLET

1789 yılında gerçekleşen Fransız devriminden sonra temel hak ve özgürlükler kapsamında önemli değişim ve gelişimler yaşanmış ve bu değişim ile gelişimler paralelinde 18. Yüzyıl sonrasında hukuk devleti anlayışı gelişerek bireyin temel hak ve hürriyetlerin korunması için devletlerin kendilerini sınırlandırmaları gündeme gelmiştir. Sanayileşmenin beraberinde getirdiği kapitalist üretimde meydana gelen artış yavaş yavaş bir takım toplumsal sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle ekonomik ve toplumsal dengesizliklerin yaşandığı toplumlarda eşitsizlikler git gide artarak toplumsal çalışma ve yaşam koşulları ağırlaşmış ve liberal politikalar bu durum karşısında herhangi bir çare üretememişlerdir. Bireyin ön planda yer aldığı liberalizm, bireyler arasında meydana gelen bu eşitsizliklerin artmasına seyirci kaldığı iddiasıyla eleştirilerin odak noktası olmuş ve artan bu sosyal sorunlar karşısında devletler sessizliklerini bozarak sosyal politikalar üretmenin yolunu aramışlardır (Koray, 2000: 49-51).

Bu yaşanan gelişmeler paralelinde sosyal devlet kavramını, liberalizmin gelişimi ile birlikte incelemek daha doğru olmaktadır. Liberalizmin gelişimi klasik liberalizm, sosyal liberalizm ve neo liberalizm olmak üzere üç ayrı aşamada incelenecektir.

Klasik Liberal Görüş

Klasik liberalizm, 19. Yüzyılın sonlarına kadar olan dönemde etkin bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Klasik liberalizmde, devletin piyasaya müdahalesi ön görülmeyle “ bırakınız yapınlar bırakınız geçsinler” politikası benimsenmiştir. Ancak bu dönemde uygulanan politikalarda, bireysel özgürlük ön planda yer almış, sermaye birikim süreci hızla gelişim göstermiş ve kapitalist üretimin tüm acımasızlığı ortaya çıkmaya başlamıştır (Sallan Gül, 2004: 23). Aynı döneme ait fabrikalarda gerçekleştirilen seri üretim sürecinde pek çok olumsuz olay yaşanmıştır. Özellikle çalışma hayatında kadın ve çocuk çalışanlara karşı insanlık dışı çalışma koşulları ortaya çıkmış, çalışma yaşı 8-9 yaşlara kadar düşmüş ve insanlar çok düşük ücretlerle çalıştırılarak sağlıksız koşullarda barınmak zorunda bırakılmıştır (Yüksel, 2007: 284).

Yaşanan bu olumsuz gelişmelerle birlikte 1870 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz, klasik liberalizmin öngördüğü devlet müdahalesinden uzak piyasa koşullarının sorgulanmasına neden olmuştur. Bu piyasa krizinden çıkmak için kapitalist devletler piyasa-refah ilişkisine doğru yönelmeye başlamış ve devletlerin sosyal güvenliği sağlayabilmeleri için etkin bir rol üstlenmesi gereği ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu doğrultuda devletlerin piyasa koşullarına müdahalesinin gerekli olduğunu öngören sosyal liberalizm kavramı gündeme gelmiştir (Sallan Gül, 2004: 23).

Sosyal Liberal Görüş

Sosyal liberalizm, 20.yüzyıl'ın başlarında özellikle sosyalizmin güçlenmesiyle, işçi sınıfının seslerini yükseltmesi, yoksulluğun artması ve 1929 yılında gerçekleşen ekonomik buhranın etkisiyle gelişim göstermeye başlamıştır. Bu dönemde sermayeden yüksek vergiler

alınmaya ve sosyal harcamalar artarak sosyal hizmet alanları genişletilmeye başlanmıştır. 1970'li yıllara kadar uzanan bu süreci, kapitalist ülkeler sosyal devlet veya refah devleti olarak tanımlarken, üçüncü dünya ülkeleri ise "ulusal kalkınmacı devlet" olarak tanımlamaktadır (Kara, 2004: 13-14).

Düşünceleriyle sosyal liberal sisteme önemli katkılar sağlayan liberal bir düşünür olan John Rawls, adalet merkezli bir yapıyla ortaya çıkan ve çözümü yeterli olmayan sorunların hangi noktada olduğunu ve bu sorunların tespit edilerek iyileştirilmesini öne çıkarmaktadır (Özdemir, 2007: 75-76).

Adam Smith' e göre mevcut kaynaklarla ihtiyaçların ideal bir şekilde dağılımı yalnızca serbest koşullarla dengeye gelecektir düşüncesi beklenildiği gibi olmamaya başlamış ve bu dönemde artan toplumsal huzursuzluklar sosyal politikaların önemini arttırmıştır. Keynes'in, ekonominin kendiliğinden tam istihdam seviyesinde dengeye gelmesinin çok istisnai bir durum olduğunu ve devlet müdahalesinin olması gerektiğini savunması taraf bulmuştur. Bu durumda devletler, artık vatandaşlarını serbest piyasanın acımasız koşullarına terk etmeyerek sosyal devlet anlayışını benimsemeye ve eşitsizliklerin önlenmesi görevini üstlenmeye başlamıştır (Eş, 1990: 68-69).

İlk başlarda sanayi çalışanlarını korumak amacıyla başlatılan sosyal politikalar, zamanla toplumun tamamını kapsamıştır. Özellikle 1970'li yıllara kadar aile, sağlık, eğitim ve emeklilik gibi sosyal politikalar geliştirilerek bu hizmetlerden yararlanma imkânları genişletilmeye çalışılmıştır. 1970'li yıllardan sonra ise, sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için uygulanan sosyal liberal politikalar, devletlerin hantallaşarak bürokratikleşmesine sebep olduğu ve vatandaşların özel hayatlarını kontrol altına almaya başladığı iddialarıyla, tekrardan liberal politikalar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu düşünce yapısının yaygınlaşmasıyla birlikte sosyal politikalar terk edilerek neo liberal politikaların hız kazanma süreci başlamıştır (Yüksel, 2007: 285-286).

Neo Liberal Görüş

Keynesyen model ile birlikte devletlerin ekonomi üzerindeki rolü artmış ve kamu kesimi genişleyerek sosyal hizmetlerin arttığı bir dönem yaşanmıştır. Ancak, 1970'li yıllarda meydana gelen, işsizlik ve enflasyonun birlikte sebep olduğu stagflasyonun yaşanmasıyla Keynesyen modelin benimsediği sosyal devlet anlayışı ve ekonomik politikalar sorgulanmaya başlamıştır. Özellikle bu dönemde devletlerin benimsemiş oldukları katı bürokratik yapıya karşı şikâyetler artmış, kamu hizmetlerinin etkinlikten uzak olduğu ve kamu kaynaklarının verimsiz bir şekilde kullanıldığı düşüncesi yaygınlaşmıştır (Yüksel, 2007: 286).

Bu yıllardan sonra, klasik liberalizmin 20. yüzyıl temsilcileri olarak kabul edilen liberalizmin tekrardan özüne dönmesinin gerekli olduğunu savunan neo liberal düşünce egemen olmaya başlamıştır. Neo liberal düşünce; bireyciliğin, özel mülkiyetin, piyasa ekonomisinin, serbest ticaretin ve sınırlı devlet yapısının olması gerektiğini savunmaktadır (Tayyar & Çetin, 2013: 112). Neo liberal düşünce, serbest piyasa sisteminin devletten üstün olduğunu, tarafsız ve eşit gelir dağılımının yalnızca serbest piyasa sistemi ile mümkün olacağını savunmaktadır (Sallan Gül, 2004: 23).

LİBERAL PERSPEKTİFTEN SOSYAL DEVLETE İLİŞKİN SORUNLAR

Sosyal devlet yaklaşımını liberal bakış açısı bazı temel ilkeleri ele alarak değerlendirmektedir. Bunlar, herhangi bir devlet müdahalesi olmaksızın insan özgürlüğünün

yalnızca kendisiyle sınırlı olması gerektiği, mümkün olduğunca devlet müdahalesi olmaksızın piyasa ekonomisinin rekabetçi özelliğinin korunması gerektiği, mülkiyet ve sözleşmelerin yasalar aracılığıyla korunması gerektiği ve devletlerin aşırı büyüyerek müdahaleci yönünün artması sorununa çözüm bulmak istemeleridir (Yaşa, 2018: 158).

Devletlerin kamu borçlarında meydana gelen artışlar yönetilmesi zor bir sorun haline gelmektedir. Sürekli olarak vergi oranlarına yapılan artışla büyüyen refah devleti belli bir süre sonra tıkanabilir. 1970'lerden itibaren vergi gelirleri kamu harcamalarını karşılayamayacak duruma gelmiş ve ülkelerin bütçelerinde önemli açıklar ortaya çıkmıştır. Herbert Stein'in dediği gibi " *sonsuz kadar devam edemeyecek bir şey eninde sonunda duracaktır*" (Tanner, 2017: 114). Harcamaların sürekli olarak artması yeni sosyal maliyetleri ortaya çıkarmış ve sosyal güvenlik sisteminin sarsılmasına sebep olmuştur. Hizmetlerin devam edebilmesi yeni vergileri ortaya çıkarmış ve bu durumda çarpık vergi sisteminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Gökbunar, Özdemir & Uğur, 2008: 167).

Diğer bir sorun ise aşırı kullanma ile ortaya çıkan verimsizleşmedir. Kamu malları herkese ait olarak görüldüğünden dolayı herkes kendinde kullanma hakkı olduğunu düşünmekte ve kamu mallarını aşırı kullanmalarıyla tahribat oluşturmaktadır. Bunun sonucunda da aşırı kullanım, kirlenme ve tüketme gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır (Yaşa, 2018: 158-159).

Sosyal devlet uygulamalarının kişilerin çalışma gayretine yönelik olumsuz etkileri de söz konusudur. Sosyal ve ekonomik haklar ile buna bağlı taleplerin sürekli olarak arttığı gözlenmiştir. Yaygınlaşan bu sistemde vatandaşlar artık çalışmak yerine sosyal politikalar altında kendilerini garantiye almayı hedeflemektedirler. Bu durumun sonucunda da bireyler sosyal devlet şemsiyesini kendilerine bir kalkan olarak görmekte ve işsizliği bir tercih haline getirebilmektedirler (Gökbunar ve Kovancılar, 1998: 259). Devletler bu durumun üstesinden gelebilmek için birtakım vergi artışları uygulamakta ve ortaya çıkan bu yük ise diğer vatandaşlara yük oluşturmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME

Sosyal devlet yapısı gereği insanlar arasında adalet ve eşitliği sağlamayı amaçlayan ve gelirin yeniden dağıtımını işlevi gören bir devlet modelidir. Devletin, ekonomik ve toplumsal ilişkilerde ki müdahaleciliği ana etkidir. Sosyal devletin; müdahaleci yapısı, bireyselliği arka plana atması ve vergileri arttırması gibi benimsediği politikalar liberaller tarafından eleştirilerin odağı olmuştur.

Tarihsel süreçte sosyal devletin kökleri 1930'lu yıllardan sonra bir büyüme göstermektedir. Özellikle 1929 yılında gerçekleşen ekonomik buhranla başlayan Keynesyen modelde ki yükseliş II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı yıkım ve tahribatların etkisiyle de devam etmiştir. 1940 ve 1970li yıllar arası sosyal devlet altın çağı denilen bir dönemi yaşamıştır. 1975'li yıllara kadar zirvede olan Keynesyen model artık sorgulanma sürecine girmiştir. 1980 sonrası neo liberal politikalar ile sosyal devlet anlayışına ait politikalar karşı karşıya gelmiştir. Kapitalizmin hızla yayılması ve küresel ekonomik düzen ile birlikte sosyal devlet politikaları da değişime uğramıştır.

Liberal görüş kapsamında, sosyal devlete ilişkin birçok eleştiri yöneltilmiştir. Devletler, sosyal devlet yapısına sahip olmak için sosyal politikalar geliştirmekte ve böylece piyasaya da müdahale etmektedirler. Devletlerin müdahaleci yapısı piyasanın işleyişini bozmakta ve bu durum bireylerin aleyhlerine yapılan bir eylem olarak görülebilmektedir. Sosyal devlet

anlayışının eşitliği sağlamak için benimsediği geliri yeniden bölüştürücü politikalar, özellikle klasik ve neo liberaller tarafından adaleti bozduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir.

Büyüyen devlet yapısı, kamu istihdamını ve vergi yükünü vatandaşların omuzlarına bindirmekte ve böylece vatandaşlar, oluşan bu borç yükünü taşımak zorunda bırakılmaktadır. Vergi yükünün artmasına paralel olarak kamu harcamalarında oluşacak artış özel girişimlerin ve sağlanabilecek olan istihdamın da önüne geçebilmektedir.

Görüldüğü üzere liberal düşüncede, sosyal devlete yönelik tartışmalar halen devam etmektedir. Tarihsel süreç incelendiğinde günümüzde klasik anlayışın ana ilkelerinin yeniden canlanmaya başladığını görmekteyiz. Şu bir gerçektir ki liberal öğretinin ana ilkeleri toplumda devletin yardımına muhtaç olan kişileri olumsuz etkilememelidir. Diğer yandan devletin uyguladığı sosyal politikalar piyasanın kendine has kurgusunu bozmamalı ve bireylerin özgürlük alanına müdahale etmemelidir.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. (1995). 21.Yüzyıl İçin Yeni Bir Devlet Modeline Doğru Optimal Devlet, Kamu Ekonomisinin ve Yönetiminin Yeniden Yapılanması ve Küçültülmesine Yönelik Öneriler. İstanbul: Tusiad Yayınları.
- Aktan, C. C. (1994). Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat. Ankara: Takav Matbaacılık.
- Tayyar, A. ve ÇETİN, B. (2013). Liberal İktisadi Düşüncede Devlet, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 107-121.
- Belek, İ. (2009). Sağlıkın Politik Ekonomisi Sosyal Devletin Çöküşü. İstanbul: Yazılama Yayınevi
- Barr, N. (2012), *Economics of the Welfare State*, Oxford University Press.
- Karaca, C. ve Çam, Y. (2019). Türkiye’de Sosyal Devlet Anlayışının Değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, 176, 72-97.
- Çetin, H. (2001), Liberalizmin Temel İlkeleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 219-237.
- Durdu, Z. (2009). Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (22), 37-50.
- Erbaş, H. (2005), Sosyal Devlet Nereye? Neden Sosyal Devlet?, *Türk Harb-İş Dergisi*. 214, 33-38.
- Eş, M. (1990). Sosyal Devletten Liberal Devlete. *Türkiye İktisat Dergisi*, 7.
- Freidman, M., (1988), *Kapitalizm Ve Özgürlük*, (Çeviren, Erbek, D.) İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.
- Gökbunar, R., Özdemir, H. and Uğur, A. (2008). Küreselleşme Kıskaçında Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(2), 158-173.
- Göze, A., (1980). Liberal, Marksist, Faşist ve Sosyal Devlet Sistemleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Göze, A. (1995). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler. İstanbul: Beta Yayınları.

- Gümüş, A. T. (2010). Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü . *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 18 (2) , 117-158.
- Koray, M., (2000), Sosyal Politika. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Özdemir, S. (2007). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası yayınları.
- Özel, M. ve Eren, V. (2008), Devletin Dönüşümü ve Yeni Dönem Kamu Yönetimi. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özdemir, S. (2004). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayın Evi.
- Sallan Gül, S. (2004), Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa!, İstanbul: Etik Yayınları.
- Şenel, A. (1995). Siyasal Düşünceler Tarihi, (Tarih Öncesinde ilkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Talas, C. (1990). Yaşam Hakkı ve Toplumsal Haklar, insan Hakları Yıllığı. (12). 83-90.
- Tanner, M. (2017). Piramit Şeması Bağlamında Refah Devleti. T. G. Palmer içinde, Refah Devletinden Sonra. (Çeviren, Tartıcı, B.) İstanbul: Liber Plus.
- Yaşa, A. G. (2018). Liberal Bir Perspektiften Sosyal Refah Devleti. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 2 (2) , 146-164
- Yayla, A., (1992), Liberalizm. Ankara: Turhan Yayınları.
- Yay, S. (2015). Tarihsel Süreçte Türkiye’de Sosyal Devlet. *21 Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (9), 147-162.
- Yüksel, F. (2007). Sosyal Devletin Dönüşüm Sürecinde Yerel Yönetimlerin Yeni İşlevleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62 (01) , 279-298.